

Rookvrije Schoolterreinen

Werkblad beschrijving interventie

Gebruik de HANDLEIDING bij dit werkblad

Werkblad erkenningscommissie, versie mei 2015

Dit is een gezamenlijk werkblad van de volgende kennisinstututen:

Colofon

Ontwikkelaar / licentiehouder van de interventie

Naam organisatie: Trimbos instituut
Postadres: Postbus 725, 3500 AS Utrecht
E-mail: LNaaborgh@trimbos.nl
Telefoon: 030 2971191

Website (van de interventie): www.rookvrijschoolterrein.nl

Contactpersoon

Vul hier de contactpersoon voor de interventie in.
Naam : Liesbeth Naaborgh
E-mail : LNaaborgh@trimbos.nl
Telefoon : 030 2971191

Referentie in verband met publicatie

Naam auteur interventiebeschrijving: M. Vugts, A. Rozema
Titel interventie: Rookvrij Schoolterrein
Databank(en): Loketgezondleven.nl
Plaats, instituut: Tilburg, Tranzo (Tilburg University) i.s.m. Utrecht, Trimbos instituut
Datum: 23-08-2019

Het werkblad is een invulformulier voor het maken van een interventiebeschrijving, geordend naar onderwerp (doelgroep, doel, enzovoort). De onderwerpen volgen de criteria voor beoordeling. De interventiebeschrijving is een samenvatting van de beschikbare schriftelijke informatie over de interventie voor de bezoeker van de databanken effectieve interventies en voor de erkenningscommissie interventies. De informatie is van belang voor de beoordeling van de kwaliteit, effectiviteit en randvoorwaarden van de interventie.

Dit werkblad wordt na erkenning, inclusief contactgegevens gepubliceerd op Loketgezondleven.nl en in indien relevant ook in de databases van onze samenwerkingspartners.

Kijk bij het invullen in de handleiding die bij dit werkblad hoort.

Inhoud

Colofon	2
Inhoud	3
Samenvatting	4
<i>Korte samenvatting van de interventie</i>	4
Doelgroep	4
Doel	4
Aanpak.....	4
Materiaal	4
Onderbouwing	4
Onderzoek	5
1. Uitgebreide beschrijving	6
Beschrijving interventie	6
1.1 Doelgroep	6
1.2 Doel	7
1.3 Aanpak.....	7
2. Uitvoering	11
3. Onderbouwing	15
4. Onderzoek	22
4.1 Onderzoek naar de uitvoering.....	22
4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten.....	23
5. Samenvatting Werkzame elementen	25
6. Aangehaalde literatuur	26
7. Praktijkvoorbeeld	28

Samenvatting

Eén A-4tje, max 600 woorden

Korte samenvatting van de interventie – max 150 woorden

Roken leidt jaarlijks tot veel ziekte en sterfte en begint vaak in de adolescentie. Met een rookvrije omgeving op school, daar waar leerlingen veel tijd doorbrengen, kan een bijdrage worden geleverd aan het verminderen van blootstelling van jongeren aan roken. Het is niet te verwachten dat de wettelijke verplichting van een rookvrij schoolterrein per 1 augustus 2020 er direct toe leidt dat alle schoolterreinen op gewenste tempo en wijze rookvrij zullen worden. De interventie rookvrij schoolterrein biedt stimulansen, richtlijnen en actieplannen om te zorgen dat Nederlandse onderwijsinstellingen: primair (PO), voortgezet (VO) en middelbaar beroepsonderwijs (MBO) instellingen inspelen op kansen en belemmeringen bij implementatie van beleid gericht op een rookvrij buitenterrein. Uitvoerend schoolpersoneel kan daarbij naar behoefte gebruik maken van ondersteuning vanuit de website www.rookvrijschoolterrein.nl, inclusief helpdesk en diensten van 'Gezonde Schooladviseurs' (gsa's).

Doelgroep – max 50 woorden

Leerlingen en personeel van Nederlandse scholen in het primair onderwijs (PO), voortgezet onderwijs (VO) en middelbaar beroepsonderwijs (MBO).

Doel – max 50 woorden

Het doel van de interventie is dat alle Nederlandse scholen in het PO, VO en MBO het schoolterrein geheel rookvrij maken en houden, met minimale neveneffecten.

Aanpak – max 50 woorden

De interventie rookvrij schoolterrein biedt richtlijnen voor implementatie van beleid gericht op een rookvrij schoolterrein, stimulansen voor schooldirecties en concrete actieplannen voor invoering en borging totdat niet roken de normale situatie is. In elke implementatiefase bieden gsa's hun diensten ter beschikking.

Materiaal – max 50 woorden

De website www.rookvrijschoolterrein.nl bevat, afgestemd op PO, VO of MBO scholen: een stappenplan om in te spelen op bevorderende en belemmerende factoren bij invoering van een rookvrij schoolterrein, objecten voor visuele aanduiding van het verbod, instructies voor organisatoren en handhavers en verwijzingsmogelijkheden voor betrokkenen die willen stoppen met roken.

Onderbouwing – max 150 woorden

Let op: dit onderdeel hoeft niet ingevuld te worden voor erkenning op niveau 'Goed beschreven'.

Rookgedrag van leerlingen wordt voor een belangrijk deel bepaald door gewoonten uitlokkende omgevingsstimuli (bv. op schoolterreinen). Beleidsrichtlijnen van het longfonds beschrijven voorwaarden om tabaksblootstelling in de omgeving van schoolterreinen te verminderen. Implementatie volgens deze richtlijnen kent fasen van adoptie, invoering en borging. Bij adoptie speelt gedragsplanning van schoolleiders (vanuit goed overleg met interne en externe betrokkenen) een belangrijke rol: doorslaggevend zijn overtuigingen, ervaren sociale normen en controlemogelijkheden om beleidsdoelen onder lokale omstandigheden te bereiken. Vervolgens dienen betrokkenen van een school (met voldoende tijd en middelen) acties te ondernemen om belemmerende of bevorderende factoren bij invoering en borging te adresseren: draagvlak creëren, samenwerkingsprocessen organiseren (bv. een coördinator instellen), communicatie (betrokken op de hoogte stellen), voorbereidings- en invoeringsacties (bv. zichtbare aanduiding en handelingen bij het ingangsmoment)

en handhaving realiseren (bv. verhoogde surveillance op het terrein): totdat niet roken op het schoolterrein normaal is (borging). Gsa's gaan met schoolleiders in gesprek t.b.v. adoptie. Invoering en borging gebeurt vooral op basis van een stappenplan dat aanzet tot actieplannen van betrokkenen. Hierbij kunnen adviseurs naar behoefte ondersteuning (blijven) bieden.

Onderzoek – max 100 woorden

In een landelijk representatieve steekproef van schooldirecties werd aangetoond dat het aantal scholen met een rookvrij terrein tijdens inzet van de interventie groeide, maar niet snel genoeg om alle scholen voor 1 augustus 2020 aan de wet te laten voldoen. Een substantiële minderheid van de scholen (tot maximaal de helft in het VO) maakt gebruik van externe ondersteuning en ervaart dit als neutraal of positief. Promotieonderzoek (kwalitatief en kwantitatief), uitgevoerd bij VO scholen, toonde dat:

- De meeste scholen het merendeel van gewezen implementatie acties uitvoerden.
- Dit leidt tot een grote kans op minder roken op het schoolterrein na t.o.v. voor invoering.
- Veel bevorderende en belemmerende factoren worden ervaren tijdens verschillende implementatiefasen
- De interventie is doorontwikkeld in gerichtheid op belangrijke beïnvloedbare implementatiefactoren (bv. communicatie-instructies voor omgang met weerstand).

1. Uitgebreide beschrijving

Beschrijving interventie

Het werkblad is ook geschikt voor een samenvattende beschrijving van complexe of samengestelde interventies. Dit zijn interventies die uit twee of meer afzonderlijke onderdelen bestaan. Denk aan interventies met aparte onderdelen voor verschillende doelgroepen, zoals een leefstijlinterventie die zowel gericht is op de community als op de school als op de individuele docent. Of aan interventies met verschillende modules die bij een doelgroep 'op maat' worden toegepast.

Naarmate er meer onderdelen zijn is het aan te bevelen de structuur visueel weer te geven in een schema. Dit geldt met name voor de subdoelen en voor de aanpak van de interventie. Zie ook de aanwijzingen in de handleiding.

1.1 Doelgroep

Uiteindelijke doelgroep – max 100 woorden

Wat is de uiteindelijke doelgroep van de interventie?

Leerlingen en medewerkers van Nederlandse scholen in het primair onderwijs (PO), voortgezet onderwijs (VO) en middelbaar beroepsonderwijs (MBO) waar er nog op het schoolterrein gerookt wordt.

De keuze uit deze schooltypen volgt op informatie over domeinen waarin aankomende wetgeving van toepassing zou zijn. Volgens recente informatie zal het verbod inderdaad ook voor HBO en Universiteiten gelden. Mogelijk volgt ondersteuning voor deze onderwijstypen dus in de nabije toekomst.

Intermediaire doelgroep – max 100 woorden

Zijn er intermediaire doelgroepen? Zo ja, welke?

Om het doel op deze scholen te bereiken, richt de interventie zich op schooldirecteuren, personeel, buurtbewoners, ouders en leerlingen van scholen die lokaal betrokken zijn bij het realiseren van een rookvrij schoolterrein.

Selectie van doelgroepen – max 250 woorden

Hoe wordt de (intermediaire)doelgroep geselecteerd? Zijn er contra-indicaties? Zo ja, welke?

Er is sprake van een universeel preventieprogramma en er zijn derhalve geen absolute contra-indicaties. Alle scholen kunnen de interventie toepassen als het schoolterrein (nog) niet volledig rookvrij is. Om de interventie te kunnen uitvoeren dient een school het schoolterrein zelf te beheren, of er moeten afspraken zijn met de beheerder.

Relevante intermediaire doelgroepen op schoolniveau worden lokaal bepaald o.b.v. wie er daadwerkelijk verantwoordelijk en betrokken zijn bij de verschillende fasen van de invoering van een rookvrij schoolterrein.

Betrokkenheid doelgroep – max 150 woorden

Was de doelgroep betrokken bij de (door)ontwikkeling van de interventie, en op welke manier?

Alle (intermediaire) doelgroepen werden betrokken als deelnemer tijdens het promotieonderzoek (2013 - begin 2018) uitgevoerd door Tranzo, Tilburg University. Onderzoeksresultaten zijn gebruikt voor de doorontwikkeling van interventieactiviteiten.

De doelgroep was ook betrokken bij de initiële ontwikkeling van externe ondersteuningsmiddelen bij de interventie. In 2012 zijn 4 scholen in een pilot intensief begeleid naar een rookvrij schoolterrein. De ervaringen van betrokkenen informeerden de ontwikkeling van initiële concepten, materialen en

kernboodschappen. Deze zijn in opeenvolgende iteraties becommentarieerd en aangepast in klankbordgroep sessies met schooldirecteuren en ouders. Na enquêtes en interviews onder schooldirecteuren werden de materialen opnieuw beoordeeld en aangepast.

1.2 Doel

Hoofddoel – max 100 woorden

Wat is het hoofddoel van de interventie?

Het doel van de interventie is dat alle Nederlandse scholen in het PO, VO en MBO het schoolterrein geheel rookvrij maken en houden, met minimale neveneffecten.

Subdoelen – max 350 woorden

Wat zijn de subdoelen van de interventie? Indien van toepassing: welke subdoelen horen bij welke intermediaire doelgroepen of subdoelgroep(en)?

Subdoelen (op schoolniveau) zijn onderverdeeld naar fasen van implementatie: adoptie, invoering en borging.

Subdoelstelling 1: adoptie

Tijdens de adoptiefase komt de schoolleiding - na afweging met medewerkers, buurtbewoners, ouders, leerlingen, collega's en deskundigen - tot een positieve intentie, plan, besluit, prioritering t.a.v. invoering van een rookvrij schoolterrein. Adoptie is geen vrije keuze meer wanneer de wettelijke verplichting tot een rookvrij schoolterrein per 1 augustus 2020 ingaat. Vooralsnog zijn veel schooldirecteuren (77% in het VO) echter nog niet op de hoogte van de wet.

Verantwoordelijken voor het beleid op school komen tot het besluit op basis van:

- a) Overtuiging van het belang van een rookvrij schoolterrein (afwezigheid hiervan is al uitzonderlijk);
- b) Kennis over het amendement van de tabakswet (Dik-Faber, 2016) en de functie daarvan: het bekrachtigen van niet-roken als sociale norm
- c) De perceptie dat men met gepaste stappen grip heeft op bevorderende en belemmerende implementatiefactoren of ermee kan omgaan (bv. reële risico's voor neveneffecten, schaarste van middelen, lastige doelgroep).

Subdoelstelling 2: invoering en borging

Vervolgens komen scholleiders met leerlingen, medewerkers (conciërges, docenten), ouders en eventuele andere betrokkenen in de fasen van invoering en borging op de volgende resultaten:

- a) Er is draagvlak voor de aanpak onder personeelsleden, leerlingen en ouders.
- b) Er is een werkproces ingericht blijkende uit een doelstelling (in het verlengde van gestelde richtlijnen, past in het algehele gezondheidsbeleid van de school, expliciet, meetbaar, haalbaar en tijdcontingent) en afspraken over communicatie, coördinatie en planning.
- c) Alle betrokkenen – op zijn minst alle personeelsleden, leerlingen en ouders - zijn op de hoogte van de geldende regels over roken op het schoolterrein: m.b.t. waar, wanneer en voor wie de regels gelden.
- d) Na invoering (ingang vanaf een bepaald moment) stemt de situatie overeen met de doelstelling (bv. verbod wordt aangeduid).
- e) De regels worden strikt gehandhaafd totdat de beoogde situatie genormaliseerd is.

1.3 Aanpak

Opzet van de interventie – max 200 woorden

Hoe is de opzet van de interventie en wat is de omvang (duur, aantal contacten – indien van toepassing)?

Voeg eventueel een schema toe als bijlage.

'Rookvrij schoolterrein' biedt landelijk ondersteuning aan scholen om beleid gericht op een rookvrij schoolterrein door het stimuleren van implementatie, richtlijnen geven en aanzetten tot actieplannen.

Fase 1: Adoptie

Scholen die nog niet besloten hebben om aan de slag te gaan om het schoolterrein rookvrij te maken worden daartoe via verschillende kanalen gestimuleerd. Gezonde schooladviseurs benaderen schoolleiders voor een gesprek over invoering van een rookvrij schoolterrein [Deze gesprekken worden doorlopend door adviseurs geïnitieerd].

Fase 2: Invoering

Scholen zetten concrete stappen om het schoolterrein rookvrij te maken. Naar behoefte kan men hierbij gebruik (blijven) maken van interventiemiddelen:

- a) De website (www.rookvrijschoolterrein.nl) met informatie en materialen voor uitvoerders.
- b) In overleg te bepalen aanvullende externe ondersteuning door getrainde medewerkers van de GGD ('Gezonde School-adviseurs').

[Gemiddeld duurt het 5 maanden totdat de adoptie en invoering zijn afgerond. De tijdsbesteding daarvoor van Gsa's varieert hierbij per school tussen enkele tot een 30-tal uren]

Fase 3: Borging

Continueren van invoeringsacties totdat een rookvrij schoolterrein normaal is. Externe hulp blijft beschikbaar.

[Na enkele maanden tot 2 jaar zijn leerlingen en personeel aan de maatregel gewend. Betrokkenheid van adviseurs is in deze fase incidenteel].

Inhoud van de interventie – max 1200 woorden

Welke concrete activiteiten worden uitgevoerd en -eventueel- in welke volgorde? Geef geen uitputtende beschrijving van activiteiten; het is voldoende als de lezer zich een beeld kan vormen van wat er gedaan wordt en hoe dit gedaan wordt.

Indien van toepassing per onderdeel samenvatten. Vergeet niet aandacht te besteden aan de werving. Bij interventies op maat: geef aan wat op basis van welke criteria wanneer wordt uitgevoerd. Geef ook aan wat minimaal moet worden uitgevoerd om de gestelde doelen te behalen.

De interventie biedt een deskundige gesprekspartner, toegang tot kennis, duidelijke richtlijnen en aanzet tot het maken van actieplannen om adoptie, invoering en borging van een rookvrij schoolterrein te ondersteunen.

Overlast in de buurt is bijvoorbeeld een veelvoorkomende belemmering in de adoptiefase. Dit wordt vooral tegengegaan door het probleem goed in beeld te brengen en te informeren dat het probleem meestal goed op te lossen is en achteraf meevalt (zeker als de school nog geen probleem met 'hangplekken' rondom het terrein heeft). Bij invoering kan aangestuurd worden op (ontwikkeling of gebruik van) beleid tegen overlast in de buurt (bv. met een statuut of huisregels), stophulp bieden waarmee verslaving erkend wordt, het inwinnen en opvolgen van 'best practices' en handhaving lang aanhouden (leerlingen verzoeken om een rondje te gaan lopen) totdat er geen rokers meer op of om het terrein staan.

De aanpak is voor PO, VO en MBO scholen in hoofdlijnen hetzelfde, maar ondersteuningsmiddelen zijn afgestemd op relevante contextuele verschillen tussen deze schooltypen (bijvoorbeeld: MBO instellingen zijn veelal groter, er zijn meer rokers en er zijn vaker andere belemmeringen, zoals niet zelf

beschikken over delen van het omliggende terrein). Daarom is er uitgebreide aandacht voor het invoeringsproces en communicatie met rokende jongeren, zoals instructies bij stopgesprekken.

De algemene aanpak is als volgt te omschrijven:

Fase 1: werving en adoptie

Vanaf de adoptiefase bieden de richtlijnen duidelijkheid over wat invoering van (effectief) rookbeleid betekent. Deze zijn vastgesteld door het Longfonds (voorheen eigenaar van de interventie) en kernachtig verwoord als:

1. Het verbod geldt voor het gehele terrein.
2. Het geldt voor iedereen (leerlingen, medewerkers en bezoekers).
3. Het verbod is zichtbaar aangegeven (bijvoorbeeld in het schoolreglement en op het terrein zelf).

Scholen worden in de adoptiefase via diverse kanalen gestimuleerd om beleid volgens deze richtlijnen te adopteren. 'Rookvrij schoolterrein' zorgt ervoor dat dit actief en systematisch gebeurt door Gezonde School-adviseurs (een medewerker van de GGD of preventiewerker van IVZ) in staat te stellen om gesprekken met schoolleiders te initiëren over het 'op de agenda plaatsen' van een rookvrij schoolterrein. Zo'n gesprek kan een vervolg zijn op eerder contact tussen adviseurs en directieleden (over andere gezondheidsthema's). De aanleiding en input van zo'n gesprek kan bijvoorbeeld ook de scores van leerlingen/studenten van een school zijn op levensstijl monitoringsinstrumenten zoals www.testjeleefstijl.nl. Altijd komt aan de orde dat per 1 augustus 2020 alle Nederlandse scholen volgens de wet een rookvrij terrein moeten hebben gerealiseerd en wat de sociale normbepalende functie van deze wet is. Algemene feiten en cijfers over tabaksgebruik en jeugd kunnen worden ingebracht. Relevante informatie daartoe is verzameld en opgenomen in voorlichtingsmaterialen, zoals een hand-out over rookvrij schoolterrein en de projectsite: www.rookvrijschoolterrein.nl. Hierop is te zien hoeveel scholen al een rookvrij schoolterrein hebben. In het gesprek maakt de adviseur duidelijk dat (en hoe) er kansen en belemmeringen voor invoering ingespeeld kan worden, bijvoorbeeld: hoe gaat men om met de lokale situatie m.b.t. de fysieke eigenschappen en het beheer van het terrein, hoe zet men de juiste stappen om bestaande beleidsregels over gedrag op en om het terrein geleidelijk te veranderen, wat kan men zelf en waarvoor is aanvullende steun van externe deskundigen gewenst?

Fase 2: Invoering

De fase tot invoering start wanneer schoolleiders een positief besluit nemen over invoering van een rookvrij schoolterrein. De interventie beschrijft acties/stappen om beleid volgens richtlijnen op school in te realiseren en daarbij succes en faalfactoren te adresseren. De formulering en volgorde van stappen die een school kan zetten hebben een praktisch doel. De volgorde in actieplannen is in de praktijk bijvoorbeeld niet altijd hetzelfde. Het algemene stappenplan, bijvoorbeeld de formulering, informatie en volgorde van stappen worden op basis van kennisontwikkelingen (praktisch inzicht en wetenschappelijk onderzoek) continu aangescherpt. Oorspronkelijk (ten tijde van dataverzameling voor de procesevaluatie) werden de stappen als volgt geformuleerd:

- 1) Creëren van draagvlak (bv. meningen van betrokkenen inventariseren, komen tot gemeenschappelijke besluiten met de medezeggenschapsraad).
- 2) Projectleden en processen bepalen (ofwel: 'doelen stellen en taken verdelen'), bijvoorbeeld met het oprichten van een projectgroep waarin verschillende betrokkenen vertegenwoordigd zijn en aanwijzen van een 'coördinator' die overzicht behoudt over wie wat doet. Beleidsdoelstellingen dienen haalbaar te zijn binnen de tijd die ervoor staat. Daarbij moet rekening gehouden worden met bestaande schoolregels (bv. over of en wanneer het terrein verlaten mag worden).
- 3) Aanvullende hulp zoeken bij externe partijen (bv. een Gezonde School-adviseur). Eventuele externe hulp in de implementatiefase is afgestemd op de lokale situatie op een school, zoals:
  - Het stadium van invoering van een rookvrij schoolterrein waarin school zich bevindt

- Inzicht van betrokkenen in stappen die genomen moeten worden om invoering te laten slagen
- Fysieke kenmerken van het terrein en de directe omgeving (is het terrein in beheer van de school of wordt het gedeeld met andere organisaties? Ligt het midden in een wijk of industriegebied?)
- Te verwachten weerstand van personeel, leerlingen, of uit de (buurt)omgeving van de school (bv. ligging van het terrein)

Op basis hiervan schatten adviseurs en schoolleiders gezamenlijk in of er behoefte is om gebruik te maken van:

- Alleen de online beschikbare materialen op de projectsite www.rookvrijchoolterrein.nl (trede 1). De website bevat het stappenplan, praktische tips, voorbeeldteksten en korte inspirerende videoboodschappen met ervaringsverhalen van scholen die al een rookvrij schoolterrein hebben.
- Aanvullend advies van adviseur via de helpdesk van de website, per telefoon of tijdens een schoolbezoek (trede 2). Gsa's worden hierbij geholpen door helpdeskmedewerkers.
- Intensieve lokale ondersteuning van een adviseur, eventueel aangevuld door een Instelling voor Verslavingszorg (IVZ) (trede 3). Adviseurs beantwoorden alle vragen die de school heeft. Zo nodig voorziet hij of zij de school van extra materialen of verbindt hij ze met een school in de regio die ervaring heeft met het onderwerp van hun vraag (bv. overlast in de buurt). Ook kunnen de adviseurs assistentie bieden bij een specifiek onderdeel, zoals gesprekken met medewerkers van de school of het adviseren bij het opstellen van een goed handhavingsplan.

- 4) Acties rondom het voorbereiden van het rookvrij schoolterrein (bv. op de hoogte brengen van ouders, medegebruikers van het terrein, buurtbewoners, etc.)
- 5) Acties rondom het invoermoment van het rookvrij schoolterrein volgens de richtlijnen (bv. bordjes plaatsen)
- 6) Acties voor handhaving van het rookvrij schoolterrein (zoals surveilleren, oplossingen zoeken voor knelpunten).

Fase 3: Borging

De stappen van invoering van de interventie omvatten ook de nodige maatregelen om terugval te voorkomen: door handhaving aan te houden totdat niet-roken op den duur het nieuwe normaal is. Ook blijft ondersteuning van Gsa's en/of de helpdesk van www.rookvrijchoolterrein.nl beschikbaar in de borgingsfase als er knelpunten optreden bij de handhaving van een rookvrij schoolterrein.

2. Uitvoering

Materialen – max 200 woorden

Welke materialen zijn beschikbaar voor de uitvoering, werving en evaluatie van de interventie?

Alle hulpmaterialen (o.a. kennisbronnen, richtlijnen, stappenplan en instructiemateriaal) voor de uitvoering van de interventie zijn te vinden op <https://www.rookvrijchoolterrein.nl/>.

Hulpmaterialen op de interventiewebsite

Veel materialen zijn aangepast aan specifieke schooltype: PO, VO, MBO (*):

- Informatie t.a.v. het belang (gevolgen bij ontbreken) van een rookvrij schoolterrein.
- Informatie over wetgeving.
- Verwijzing naar individuele hulp om te stoppen met roken.
- Een hand-out voor schooldirecteuren.*
- Een stappenplan rookvrij schoolterrein.*
- 10 aanbevelingen ('top 10 tips') voor een rookvrij schoolterrein.*
- Instructies voor het voeren van gesprekken met medewerkers, ouders en andere gebruikers van het terrein.*
- Handreiking over het handhaven van het rookvrij schoolterrein.*
- Borden en posters om het rookvrije schoolterrein zichtbaar te markeren.
- Een infographic over roken en het rookvrije schoolterrein.
- Aanbevelingen ('wat zijn de feiten') uit en een toegankelijk verslag van ('factsheet') over uitgevoerd onderzoek (door Tranzo, Tilburg University) naar het gehele invoeringsproces en de effecten van een rookvrij schoolterrein.
- Voorbeelden van enquêtes over houding t.o.v. een rookvrij schoolterrein en aankondiging van invoering van een rookvrij schoolterrein gericht aan leerlingen, medewerkers en ouders.
- Stand van zaken met betrekking tot Nederlandse scholen met een rookvrij schoolterrein.
- Inspirerende video's van scholen die al een rookvrij schoolterrein hebben.

Bij de werving maken gsa's gebruik van een mailing met promotiemateriaal zoals flyer, gadgets en visitekaartjes. Dit materiaal is o.a. (gedurende 5 dagen) verspreid onder scholen tijdens de 'NOT'. In najaar 2019 en voorjaar 2020 verzorgd het Trimbos een mailing aan scholen.

Locatie en type organisatie – max 200 woorden

Waar kan de interventie uitgevoerd worden en welk(e) soort(en) organisatie(s) kan/kunnen de interventie uitvoeren?

De interventie wordt landelijk uitgevoerd op scholen. De school heeft altijd een actieve rol, omdat zij het rookvrij schoolterrein uiteindelijk, soms met hulp, zelf invoeren.

De interventie in de volledige breedte kan alleen worden uitgevoerd door landelijke opererende organisatievormen, zoals het Trimbos-instituut in samenwerking met het 'Gezonde School' project. Deze samenwerking maakt het werk van 'Gezonde School- adviseurs' voor uitvoering van de interventie mogelijk.

De interventie komt voort uit een eerder project van het Longfonds, is daarna tijdelijk via de Gezonde School ondergebracht bij de onderwijsraden en wordt sinds 2018 uitgevoerd door het Trimbos-instituut als onderdeel van het preventieproject voor het onderwijs: 'de gezonde school en genotmiddelen' (DGSG).

Opleiding en competenties van de uitvoerders – max 200 woorden

Wie zijn de uitvoerders en welke opleiding en competenties hebben zij nodig?

Er worden geen competentie-eisen gesteld aan lokale uitvoerders. Doorgaans zijn dit de schoolleiders. Soms wordt er gedelegeerd naar een locatiemanager, gezondheidsbevorderaar of een ander personeelslid.

Als overkoepelend uitvoerder van 'Rookvrij Schoolterrein' wordt door het Trimbos-instituut advies geboden aan scholen en ondersteuning gegeven aan gsa's.

Gsa's werven, adviseren en ondersteunen scholen op maat bij het implementeren van een rookvrij schoolterrein. Zij bezitten minimaal een HBO diploma en voor deze functie vereiste competenties. De belangrijke competenties voor hulp bij het implementeren van rookvrije schoolterreinen zijn communicatievaardigheden, omgevings sensitiviteit en doorzettingsvermogen.

Als onderdeel van scholing die gefaciliteerd wordt uit het Gezonde School programma, ontvangen de gsa's van het Trimbos-instituut 'deskundigheidsbevordering' voor het onderwerp rookvrij schoolterrein. Hierin komt het agenderen en het ondersteunen van scholen met behulp van de materialen ter sprake. Input voor de deskundigheidsbevordering zijn onder andere bevindingen van afgerond wetenschappelijk onderzoek over implementatie van rookvrij beleid op schoolterreinen en 'best practices' van scholen die al een rookverbod hebben ingesteld. Aanvullend worden gsa's voor 'Rookvrij Schoolterrein' ondersteund met:

- Masterclass of workshop (2 keer per jaar)
- Tijdens vergaderingen van gsa's is de projectleider van Trimbos incidenteel aanwezig om te informeren over actuele wijzigingen van Rookvrij Schoolterrein
- De helpdesk van de website, beheerd door het Trimbos instituut, is ook per e-mail en telefonisch bereikbaar voor gsa's.
- De projectleider van Trimbos plaatst (nieuws)berichten in een besloten chatgroep van de gsa's bij de GGD- GHOR.

Kwaliteitsbewaking – max 200 woorden *Hoe wordt de kwaliteit van de interventie bewaakt?*

In navolging van het Longfonds verbetert het Trimbos-instituut de interventie op basis van onderzoeksbevindingen:

- 1) In 2013-2017 zijn er proces- en effectenevaluaties uitgevoerd door Tranzo, Tilburg University. Het onderzoek bood inzicht in belemmerende en bevorderende factoren bij invoering van een rookvrij schoolterrein en in het effect van het invoeringsbesluit op rookgedrag van jongeren. De bevindingen zijn op diverse manieren gecommuniceerd met landelijke uitvoerders (adviseurs en degenen die hen instrueren of opleiden) via informeel contact, Nederlandstalige publicaties, workshops/presentaties (o.a. voor adviseurs), een symposium en een factsheet met implicaties van onderzoek. Deze overdracht van kennis vormt mede de basis voor aanpassing van (externe ondersteuning bij) de interventie.
- 2) Een jaarlijkse monitor m.b.t. rookvrije schoolterreinen maakt gebruik van een vragenlijst onder schoolleiders om een landelijk overzicht (per provincie en GGD regio) te krijgen van de ontwikkeling van rookvrije schoolterreinen (bereik, factoren, ervaringen).
- 3) Voor het monitoren van gebruik en afname van materialen wordt gebruik gemaakt van registraties van websitebezoek van www.rookvrijschoolterrein.nl en worden onderwerpen van adviesverzoeken en aantallen vragen om ondersteuning door Gsa's bijgehouden. Regelmatig worden er nieuwe materialen ontwikkeld als er door scholen omtrent bepaalde stappen meer of langduriger externe ondersteuning wordt gevraagd (bijvoorbeeld een gesprekshandleiding voor handhavers).
- 4) Ook via herhaaltrainingen van Gsa's vanuit het Trimbos-instituut wordt de kwaliteit bewaakt.

Randvoorwaarden – max 200 woorden

Wat zijn de organisatorische en contextuele randvoorwaarden voor een goede uitvoering van de interventie?

Contextuele (sociaal-politieke) voorwaarden voor een goede uitvoering van de interventie zijn ontwikkelingen van de Nederlandse wet en sociale normen m.b.t. roken. Een amendement tabakswet over rookvrije schoolterreinen gaat per 1 augustus 2020. Dit maakt adoptie niet tot een voldongen feit, maar draagt bij aan verandering in rookgedrag door verspreiding van rookvrij als sociale norm (amendement tabakswet van Dik-Faber, 2016). Sociale groepen die niet-roken niet als norm stellen beïnvloeden invoering van rookvrije schoolterreinen (bv. via ouders). De richtlijnen worden enerzijds als kans gezien om niet-roken op het terrein als norm te bevorderen en anderzijds als belemmering, vanwege implicaties voor rokende personeelsleden en bezoekers en risico op neveneffecten.

Ervaren belemmeringen bij invoering (m.b.t. schoolgrootte, onderwijssoort, ligging en fysieke kenmerken van schoolterreinen) blijken vaak niet onoverkomelijk voor succesvolle uitvoering. Vanuit de huidige onderzoeksresultaten lijkt het er op dat bij scholen met speciaal onderwijs en VMBO er meer knelpunten bij handhaving voorkomen, maar ook dat draagvlak bij leerlingen en ouders hier minder vanzelfsprekend lijkt terwijl dat opvallend vaak gepaard gaat met een succesvolle invoering. De grootte van scholen bepaalt de opgave om een terrein (of meerdere terreinen) met meer aanwezige leerlingen rookvrij te maken. Het beleid lijkt meer risico op overlast met zich mee te brengen op scholen waar er voor invoering ook al leerlingen net buiten het schoolterrein rookten.

Randvoorwaarden voor goede externe ondersteuning zijn dat Gsa's gedegen kennis, ook van de lokale schoolcontext, en overtuigingskracht bezitten om een gesprek over adoptie van het beleid te voeren en om behoeften en aanbod van ondersteuning bij implementatie en borging goed af te stemmen. Hiervoor zijn faciliteiten voor de accumulatie van kennis en ervaring van externe ondersteuners vereist.

Implementatie – max 200 woorden

Is er een systeem voor implementatie? Geef een samenvatting.

Op een overkoepelend niveau is de interventie 'Rookvrij Schoolterrein' ingebed in het landelijke 'Gezonde School' programma. Dit programma is een samenwerking tussen een groot aantal landelijke partners. Er is een landelijk afspraak tussen het Trimbos Instituut en het Gezonde School programma dat gsa's de interventie ondersteunen als onderdeel van hun werkzaamheden, waarbij er contact is als hier (incidenteel) niet aan voldaan kan worden. Het project Rookvrij Schoolterrein wordt tot eind 2020 gesubsidieerd door VWS. In afstemming met VWS wordt het laatste kwartaal van 2020 besproken of een verlenging van het project noodzakelijk is. Het project wordt uiteindelijk opgenomen in DGSG van het Trimbos-instituut.

Het 'Gezonde school' programma voorziet tot 2021 in financiering voor stabiele werk- en ontwikkelomgeving voor Gsa's. Vanuit dit programma kunnen scholen gebruik maken van adviseurs m.b.t. roken- alcohol en drugspreventie. Daaronder valt ondersteuning bij implementatie van het rookvrije schoolterrein. Adviseurs nemen hiertoe initiatief bij scholen die ze in hun rol regelmatig bezoeken. Werving van nieuwe scholen door adviseurs voor ondersteuning van gezondheidsbeleid is een doorlopend proces. Resultaten van een landelijke monitor over rookvrije schoolterreinen (uitgevoerd door het Mulier Instituut en DUO Onderwijsonderzoek) worden gebruikt om werving te richten op regio's waar implementatieresultaten achterblijven.

De taak van gsa's om scholen - die nog niet besloten hebben om een rookvrij schoolterrein in te voeren - te begeleiden om daadwerkelijk in beweging te komen is een aanvulling op de informerende taak van het ministerie van VWS. Het ministerie van VWS communiceert (sinds 3 jaar) met alle onderwijsraden over de algemene maatregel van bestuur (AMvB) waarin het verbod voor rookvrije schoolterreinen (per 1 augustus) verder uitgewerkt wordt. VWS start begin 2020 met een communicatiecampagne richting het onderwijsveld over de AMvB. Communicatie over de wet en werving voor de interventie vanuit het

Trimbos gaan hand in hand. Trimbos onderhoud contacten met alle onderwijsraden en heeft diverse malen berichten aangedragen voor nieuwsbrieven.

De diensten van de gsa's zijn gratis en gaan gepaard met korting op verbodsborden. Verder is er geen specifieke financiële steun voor scholen.

Kosten – max 200 woorden

Wat zijn de kosten van de interventie? Benoem daarbij de personele (in aantallen uren) en de materiële kosten.

De kosten voor een school kunnen sterk variëren met schoolkenmerken, waaronder de grootte van een school, het wel of niet beschikken over meerdere locaties, of dat een school tot het PO of VO/MBO behoort. Bij een kleinere school of een PO-school vragen de lokale omstandigheden vaak om minder complexe processen en inzet van adviseurs. De kosten doorgaans lager dan bij een VO of MBO school. Een school moet personele uren vrijmaken voor het project, budget voor materiaal- en communicatiekosten en indien nodig extra uren voor de handhaving na realisatie van het project. Materiaalkosten bestaan onder andere uit belijning en/of borden aanbrengen en posters. Een informatiebord kost ongeveer €150.

Een MBO school met 6 locaties besteedde bijvoorbeeld ongeveer 6000 euro aan materialen voor aanduiding van het verbod en 3500 euro aan communicatiekosten (een medewerker die boodschappen via social media verspreid). Handhaving door beveiligingsbeambten bracht geen aanvullende kosten met zich mee. Vier personen (facilitair-, HRM, communicatie en service medewerkers) waren als onderdeel van hun functie lid van de projectgroep.

Inzet van Gsa's kan variëren van 2 tot 10 uur per school, afhankelijk van de beoordeling en mogelijkheden van de Gezonde School adviseur. Scholen hoeven hiervoor niets te betalen. De kosten van het Trimbos-instituut zitten in o.a. het actueel houden van de website en alle toolkitmaterialen, de helpdesk, scholing van Gsa's, de monitor, communicatie en pr.

3. Onderbouwing

Probleem – max 400 woorden

Voor welk probleem of (mogelijk) risico is de interventie ontwikkeld? Omschrijf aard, ernst, spreiding en gevolgen.

Jaarlijks sterven circa 20.000 mensen van twintig jaar en ouder aan een ziekte die door roken wordt veroorzaakt (<https://www.rokeninfo.nl>). Om vroegtijdige sterfte door roken te voorkomen is belangrijk om tabaksontmoediging te richten op de jeugd. Immers, wie op jonge leeftijd begint met roken heeft een grotere kans hier als volwassene verslaafd aan te blijven (Welte, Barnes, Tidwell, & Hoffman, 2011). Toch zijn er nog steeds veel rokende Nederlandse jongeren. Recente schattingen geven aan dat 17% met roken geëxperimenteerd heeft, 8% in de afgelopen 4 weken gerookt heeft en 2% dagelijks rookt (Dorsselaer, et al., 2015).

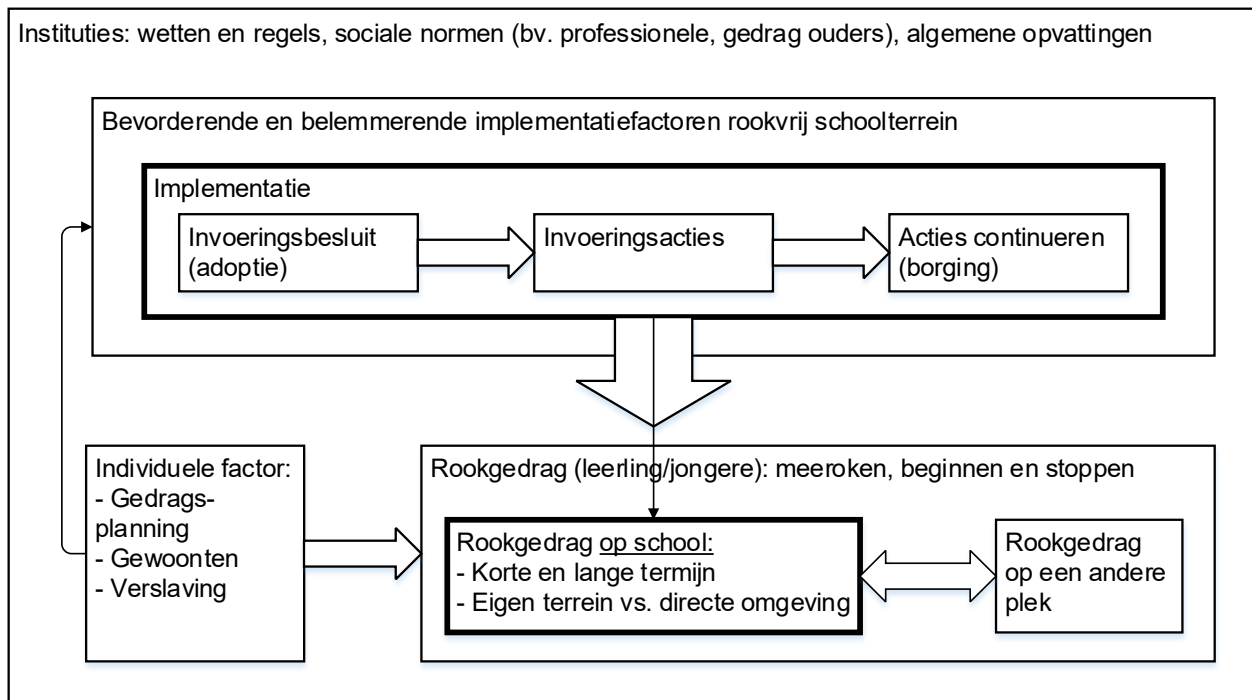
Rookvrije omgevingen kunnen de volksgezondheid verbeteren (Been et al., 2014). Onderzoeksresultaten benadrukken het belang om jongeren te beschermen tegen blootstelling aan tabaksproducten (Kendler, Myers, Damaj, & Chen, 2013). Het creëren van rookvrije omgevingen lijkt daarom een goede maatregel om tabaksgebruik onder jongeren te verminderen, maar ook om te zorgen dat er minder wordt meegerookt (Fallin, Roditis, & Glantz, 2015; Moore, Roberts, & Tudor-Smith, 2001; Wakefield et al., 2000). Met het beschermen van opgroeiende jongeren tegen blootstelling aan tabaksrook wordt het rookvrije schoolterrein gezien als belangrijke stap naar een rookvrije generatie (www.rookvrijegeneratie.nl).

Volgens de meest recente monitor steeg het percentage Nederlandse scholen met een volledig rookvrij schoolterrein tussen 2015 en 2018 in het primair onderwijs slechts van 79% naar 80%, in het voortgezet onderwijs van 53% naar 62%, in het middelbaar beroepsonderwijs van 6% naar 14%. Jaarlijkse verminderde het aantal scholen zonder een volledig rookvrij terrein (in 2016-2018) met ongeveer 5% (PO), 10% (VO) en 3% (MBO) (Dellas, Singh, Slot-Heijs, 2019). Van de directeuren van niet rookvrije scholen verwachtten er 67% (MBO), 33% (VO) en 21% (PO) dat hun school in 2020 aan de wet zal voldoen. Bij gedeeltelijk rookvrije scholen lagen deze percentages voor alle schooltypen tussen de 45% en 49%. Zelfs als de groei van het aantal rookvrije schoolterreinen dusdanig versnelt richting 2020 (iets wat in vergelijking tot het verleden optimistisch is), dan zal het doel van 100% Rookvrije Schoolterreinen op dat moment nog niet bereikt zijn.

Oorzaken – max 400 woorden

Welke factoren veroorzaken het probleem of (mogelijk) risico?

De volgende figuur beschrijft relaties tussen implementatie van beleid en individueel gedrag m.b.t. roken op schoolterreinen en door leerlingen/scholieren in het algemeen (zie proces- en uitkomstenevaluatie voor alle referenties).

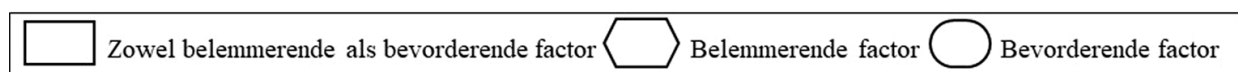
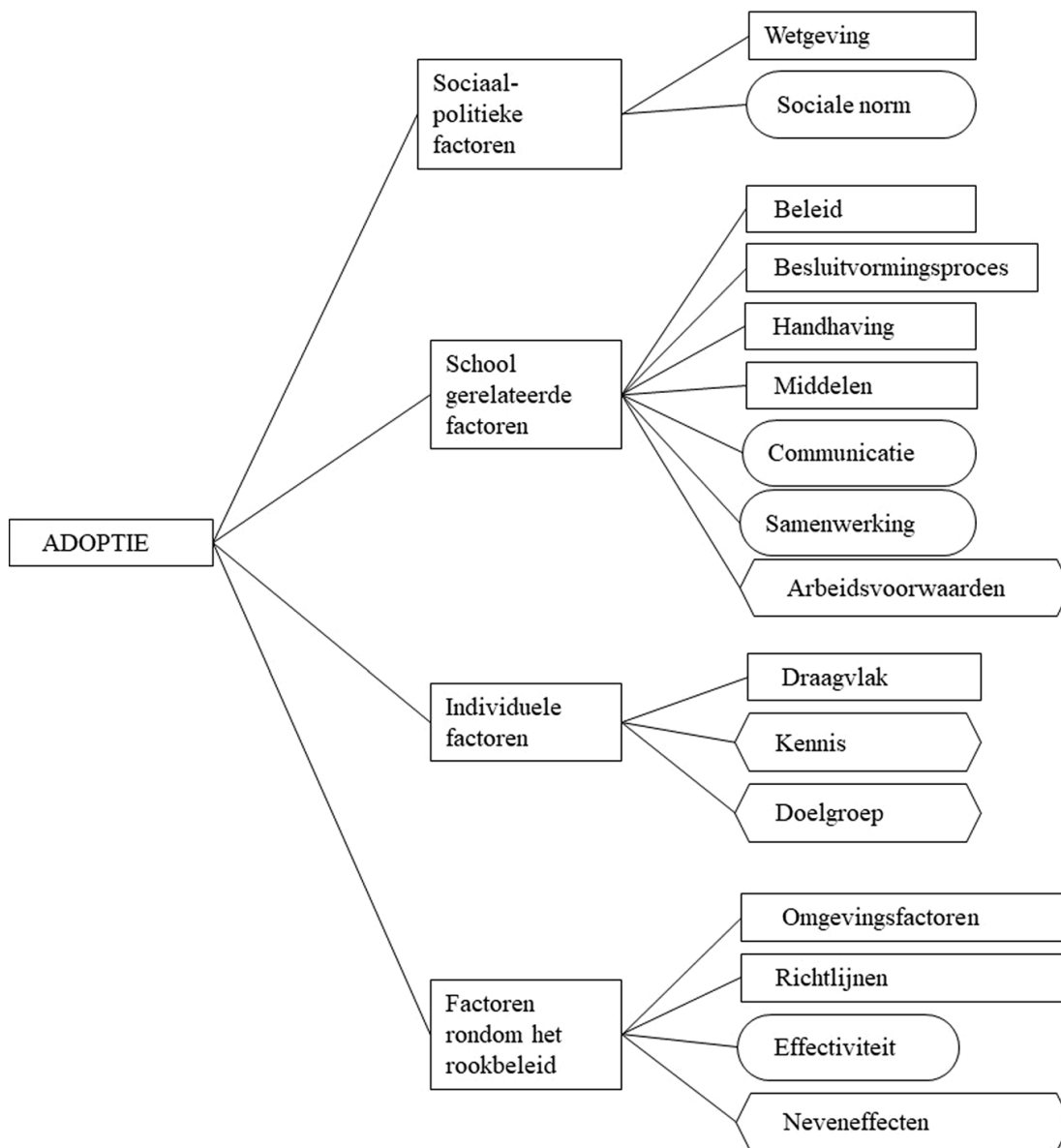
Preventie of vermindering van roken door leerlingen wordt voorspeld met factoren op het niveau van de leerling (in de figuur linksonder). Schoolbeleid is een omgeving waarin gedrag direct en via gedragsantecedenten mede beïnvloed worden. Een literatuurstudie (naar 37 internationale studies) ontwikkelde een verklaringsmodel met vier mechanismen waarmee rookbeleid positief of negatief kan uitwerken voor het rookgedrag van leerlingen (Schreuders, Nuyts, van den Putte, & Kunst, 2017):

- (1) Verwachtingen over (het kunnen ontlopen van) sancties
- (2) (niet) roken als onderdeel van het behoren tot een sociale groep
- (3) Internaliseren van anti-rook overtuigingen vs. het relativiseren van schadelijkheid, roken als symbool van autonomie zien, of vervreemding van de boodschap die de school uitdraagt.
- (4) Gemak om zich te gedragen zoals men gewoonlijk deed (meestal is dat niet-roken).

De richting die deze mechanismen nemen is afhankelijk van (een context van) strikte handhaving, (voorkomen van) uitzonderingen voor bepaalde groepen individuen of plekken op of rondom het terrein, aanvullende educatie, preventie en begeleiding voor rokers en een duidelijke en consistente hantering van rookregels.

In het streven naar een implementatie van rookvrije schoolterreinen, getrouw aan deze principes, ervaren zij diverse bevorderende en belemmerende factoren. Een promotieonderzoek beschrijft deze factoren naar 4 domeinen (sociaal-politiek, de school, het individueel en het verbod) en 3 fasen (adoptie, implementatie en borging) (A. Rozema, Mathijssen, Jansen, & van Oers, 2016, 2017; A. Rozema, Mathijssen, van Kesteren, van Oers, & Jansen, 2019; A. D. Rozema, Mathijssen, van Oers, & Jansen, 2018). Een volledig overzicht van alle implementatiefactoren die betrokkenen ervaren zijn beschreven in het proefschrift en samengevat in de proces- en uitkomstevaluatie. Het volgende schema geeft, ter illustratie, een volledig overzicht van de factoren in de adoptiefase.

Deels gaat het om factoren waarop betrokkenen op scholen geen invloed hebben, maar wel rekening mee moeten houden om implementatiesucces te vergroten: sociaal-politieke factoren, de doelgroep en kenmerken van het rookbeleid zelf (volgens de richtlijnen). Andere factoren zijn gerelateerd aan gedrag van betrokkenen op scholen en zijn wel mogelijk beïnvloedbaar. Deze beschrijven we hier per fase.

De adoptiefase wordt succesvol doorlopen wanneer gemotiveerde schoolleiders, die overtuigd zijn van het belang van een rookvrij schoolterrein en/of roken als tegenstrijdig met de sociale norm zien, een besluitvormingsproces tot stand brengen waarin zowel interne (leerlingen en personeel) als externe stakeholders (gezondheidswerkers, andere scholen) betrokkenen worden. Dit proces is gericht op het zien van mogelijkheden binnen de gegeven omstandigheden, zoals wetgeving, sociale normen, kenmerken van leerlingen en richtlijnen.

Implementatie en borging hangen onder andere af van de manier waarop schoolleiders met het personeel, leerlingen, ouders en andere belangrijke betrokkenen een serie acties (proces) beginnen en

aanjagen (door een bepaald persoon) waarin draagvlak wordt gecreëerd, men duidelijke en haalbare (geleidelijke) stappen in beleidsverandering nastreeft, voldoende tijd en middelen inzet, communiceert en samenwerkt met relevante (interne en externe) betrokkenen (vooral leerlingen en ouders). Het proces houdt aan tot voldaan is aan de verbodsrichtlijnen (m.b.t. wat verboden is, vanaf wanneer, waar en voor wie). Totdat niet-roken normaal is wordt het beleid strikt gehandhaafd en blijft men knelpunten oplossen (m.b.t. zaken als gedeeld beheer van het terrein, neveneffecten/buurtoverlast, omgang met rookverslaafden, etc.).

Let op: dit onderdeel hoeft niet ingevuld te worden voor erkenning op niveau 'Goed beschreven'.

Aan te pakken factoren – max 200 woorden

Welke factoren pakt de interventie aan en welke onder 1.2 benoemde (sub)doelen horen daarbij?

Elk subdoel is een beoogd resultaat van een passende reactie op veelvoorkomende en beïnvloedbare bevorderende en belemmerende factoren in een implementatiefase:

1. Het informeren en motiveren (van vooral schoolleiders) in de adoptiefase dient de volgende factoren te bevorderen;
  - a. Overtuiging van het belang van een rookvrij schoolterrein (subdoel 1a)
  - b. Kennis over wetten en richtlijnen en daarmee beoogde sociale norm (1b)
  - c. Waargenomen controle over implementatiefactoren verbeteren (1c). Hiervoor wordt aangestuurd op een besluitvormingsproces waarin relevante interne en externe stakeholders betrokken worden.

2. De uitvoering van actieplannen/het stappenplan pakt factoren voor invoering en borging aan bij alle relevante betrokkenen. Ze richten zich op:
  - a. Vergroten van draagvlak (vooral onder rokende en niet-rokende leerlingen en ouders) (2a).
  - b. Een gedegen proces van invoering: er zijn binnen gestelde tijd haalbare doelstellingen (m.b.t. nakoming van richtlijnen dichterbij brengen), taakverdelingen (met adequate personele middelen) en procesafspraken (2b).
  - c. Samenwerking met externe partijen (bv. GGD): bij complexere implementatie omstandigheden (geen universeel subdoel).
  - d. Communicatie over het verbod, zodat alle betrokkenen de nieuwe regels kennen (2c).
  - e. De nieuwe (passende) regels vanaf een zeker moment in laten gaan (2d). Het organiseren van surveillance (2e) t.b.v. aanhoudende handhaving tot normalisering.

Let op: dit onderdeel hoeft niet ingevuld te worden voor erkenning op niveau 'Goed beschreven'.

Verantwoording – max 1000 woorden

Maak aannemelijk dat met deze aanpak ook daadwerkelijk de doelen bij deze doelgroep bereikt kunnen worden.

De volgende tabel geeft de relaties weer tussen hoofd- en subdoelen/factoren en de interventie-elementen die daarop gericht zijn:

(Sub)doel/factor	Aanpak
0. Gewenste uitkomsten van het implementeren van beleid m.b.t. een rookvrij schoolterrein: geen rookgedrag op het terrein volgens de richtlijnen van het Longfonds	De interventie communiceert beleidsrichtlijnen. Deze beschrijven kernachtig de voorwaarden waaronder beleid bijdraagt aan een context voor gunstige i.t.t. averechts werkende stimuli voor het rookgedrag van schoolgaande jongeren (Schreuders et al., 2017). Erkend wordt dat het om een beleidsinterventie gaat. Andere factoren van algemeen rookgedrag, zoals verslaving, worden

	<p>daarmee niet aangepakt. Gedragsverandering van betrokkenen speelt zich ook af binnen een bredere context van sociale instituties: er gelden (in Nederland, de onderwijssector, de omgeving van de school) regels, wetten, normen en zinswijzen waar betrokkenen op een school nauwelijks invloed hebben, maar die wel bevorderende en belemmerende implementatiefactoren veroorzaken (Scott, 2008).</p> <p>Uitvoerders op scholen worden dus gesteund om passend (re)ageren op veranderende instituties en om met een getrouwe implementatie bij te dragen aan betere omgevingsprikkels op een belangrijke plek. Om daadwerkelijk aan de gezondheid van individuele rokers bij te dragen kan men daarbij regelmatig gesprekken voeren over stoppen met roken en betere toegang bieden tot effectieve individuele interventies. Uiteindelijk zullen alle scholen tot implementatie over moeten gaan. Daarom is het belangrijker dat dit op een goede, getrouwe, manier gebeurt.</p> <p>Het informeren over de richtlijnen aan uitvoerders impliceert de volgende manieren om gedrag te beïnvloeden (Michie et al., 2013):</p> <ul style="list-style-type: none"> - Specificeren wat het doelgedrag precies is. - Duidelijk maken wat nog moet gebeuren om het beleid en de situatie op het terrein in overeenstemming te brengen met het doelgedrag. Een verschil tussen de feitelijke en wenselijke situatie kan als bevorderende factor worden ervaren, maar ook als belemmerend: wanneer het verschil onoverbrugbaar lijkt. <p><i>Bijvoorbeeld, de interventie stuurt aan op het creëren van omstandigheden waarin leerlingen geen andere leerlingen en docenten meer zien roken die een rolmodel zijn of een groep vertegenwoordigen waartoe zij willen behoren. Daarbij hoort ook dat roken <u>niet</u> net buiten de poort van de onderwijsinstelling gefaciliteerd wordt: als leerlingen door een rookhaag het schoolterrein betreden maakt dat het roken meer saillant en de school geeft de boodschap af dat roken 'nog ok' is.</i></p>
<p>1. Adoptie (door schoolleiders)</p>	<p>Voor adoptie van een rookvrij schoolterrein zijn gedragsplannen van schoolleiders en het proces waarmee deze tot stand komen doorslaggevend.</p> <p>In de adoptiefase worden schooldirecteuren ondersteund om op basis van consensus tot een implementatieplan te komen. Gedragsplannen van schoolleiders worden gedreven door overtuigingen en waargenomen sociale normen en controle (Ajzen, 1985). De factoren die in de adoptiefase als belemmerend en bevorderend worden ervaren zijn ingedeeld naar deze 3 individuele planningsfactoren: zie 1a-1c hier onder.</p>
<p>1a. Overtuigingen (van schoolleiders)</p>	<p>Getrainde Gezonde School- adviseurs initiëren gesprekken met schooldirecties waarin zij het belang van een rookvrij schoolterrein duidelijk maken. Hierbij wordt gebruik gemaakt van geactualiseerde informatie (o.a. feiten en aanbevelingen uit wetenschappelijk onderzoek) over actuele wetgeving, antecedenten en consequenties van tabaksblootstelling, wat implementatie van een rookvrij schoolterrein betekent en hoe het bijdraagt aan een gezonde</p>

	omgeving voor jongeren (kennisvorming).
1b. Waargenomen sociale norm	Scholendirecteuren worden geïnformeerd/geconfronteerd met normen m.b.t. roken op school die overheid, kennisinstellingen en collega professionals (al) stellen. Hierbij wordt informatie gegeven over hoeveel scholen al een rookvrij terrein hebben en contact bevordert met deskundigen en andere scholen die een rookvrij schoolterrein succesvol hebben ingevoerd. Er is aandacht (met quotes) voor succesverhalen op de interventiewebsite. Ook draagt een rookvrij schoolterrein bij aan het keurmerk Gezonde School (sociale vergelijking).
1c. Ervaren controle (over overige implementatiefactoren in de adoptiefase)	Er wordt aangestuurd op het betrekken van diverse stakeholders in het besluitvormingsproces. Dat wordt benoemd in het stappenplan en er zijn bijvoorbeeld standaard surveys beschikbaar om meningen te verzamelen. De activiteiten versterken een geloofwaardig beeld van potentiële belemmeringen en hoe deze aangepakt kunnen worden. Besluitvormers kijken vooruit naar latere fasen en kunnen daarbij informatie op de website bekijken (feiten over roken en beleidsimplementatie, het stappenplan en andere hulpmiddelen op de website van de interventie) en in gesprek gaan over benodigde steun met een Gezonde School-adviseur.
2. Invoering en borging	Voor invoering en borging zet de interventie aan tot concrete actieplannen. Hierin komen stapsgewijs belangrijke acties aan bod om met implementatiefactoren om te gaan. Het gaat om factoren en acties waarop mogelijk al in de adoptiefase geanticipeerd werd, maar waar nu ook daadwerkelijk met concrete acties op ingespeeld moet worden.
2a. Draagvlak	Het plan (stap 1) zet aan tot het verkrijgen van draagvlak onder (vooral) rokende en niet rokende leerlingen ouders en personeel (bv. in de medezeggenschapsraad).
2b. Organisatie van een geleidelijk/haalbaar proces van invoering met adequate personele middelen: er zijn doelstellingen, taakverdelingen en procesafspraken (2b).	Het plan (stap 2) zet aan tot het formuleren van geschikte doelstellingen voor beleidswijzigingen en het opzetten van een samenwerkingsproces (een projectgroep, aanwijzen van een coördinator, etc.) waarbij effectieve processen van plannen, communicatie en coördinatie plaatsvinden. Aan samenwerkingsprocessen worden meer eisen gesteld naarmate de school en het invoeringsproject omvangrijker zijn (bv. typisch voor MBO t.o.v. PO scholen). Effectieve collectieve acties (in kleine groepen) binnen organisaties (zoals scholen) ontstaan door te plannen, communiceren en coördineren (Marks, Mathieu, & Zaccaro, 2001).
Samenwerking met externe partijen (bv. GGD): bij complexere implementatie omstandigheden (geen universeel subdoel).	De landelijke uitvoerder van de interventie (Trimbos en voorheen het Longfonds) is een gezaghebbende bron die aan uitvoerders het doelgedrag communiceert (Michie et al., 2013). De landelijke uitvoerder stelt naar behoefte (praktische) sociale steun van Gezonde School adviseurs ter beschikking aan lokale uitvoerders tijdens het gehele implementatieproces (van adoptie tot en met borging).
Communicatie over het verbod, zodat alle betrokkenen de nieuwe regels kennen (2c).	Het plan (stap 4) zet aan tot communicatie van het verbod. Gedragsinstructie is een belangrijk interventie-element (of techniek) dat in deze stap wordt toegepast (Michie et al., 2013):

	<ul style="list-style-type: none"> - Het bieden van instructie voor communicatie met individuen die zich tegen het verbod verzetten, zoals rokende personeelsleden. - Instructies voor het voeren van (motiverende) gesprekken over stoppen met roken. - Instructies voor handhaving
Nieuwe regels die naleving van de richtlijnen dichterbij brengen (bv. aangeduid worden), zijn afgestemd op bestaand schoolbeleid en op een zeker (passend) moment in werking treden (2d).	<p>Stap 5 is gericht op alle acties die zorgen dat iedereen zich vanaf een zeker moment op het terrein daadwerkelijk in overeenstemming het nieuwe beleid gedraagt (in navolging van de richtlijnen). Het stellen dat dit beleid zichtbaar aangeduid moet zijn betekent dat het terrein geherstructureerd wordt of dat er nieuwe objecten aan worden toegevoegd (Michie et al., 2013). Ook stelt de interventie daarvoor concrete materialen ter beschikking.</p>
Organiseren van surveillance (2e) t.b.v. aanhoudende handhaving tot normalisering ("3")	<p>Strikte handhaving kan rokers beïnvloeden met de dreiging van sancties bij overtreding van het verbod ('beloning en straf'): onderzoek ondersteunt dat dit het gedrag bij jongeren beïnvloedt (Michie et al., 2013; Schreuders et al., 2017). Dit onderzoek biedt geen ondersteuning voor het nut van sancties voor personeelsleden en niet bedoeld als aanpak wanneer bezoekers of ouders het verbod overtreden. Handhavingsinstructies richten zich daarom ook op het vriendelijk verzoeken/overtuigen van overtreders (met argumenten) om zich aan het verbod te houden.</p>

Let op: dit onderdeel hoeft niet ingevuld te worden voor erkenning op niveau 'Goed beschreven'.

3. Onderzoek

4.1 Onderzoek naar de uitvoering – max 600 woorden

Wat is op basis van het beschikbare onderzoek bekend over de uitvoering van de interventie?

Beschrijf kort welke onderzoeken zijn gedaan en wat daarvan de uitkomsten waren. Stuur bij het indienen van het werkblad de volledige publicatie van ieder genoemd onderzoek mee.

Beschrijf per onderzoek:

- a) De titel, auteurs, organisatie en jaar van uitgave (indien gepubliceerd)
- b) Het type onderzoek, de onderzoeksmethode en de omvang van het onderzoek
- c) Een samenvatting van de meest relevante uitkomsten met betrekking tot inzicht in de mate waarin activiteiten zijn uitgevoerd volgens plan, het bereik van de interventie, de waardering en ervaring van de uitvoerders en doelgroep, succes- en faalfactoren, en -indien beschikbaar- de uitvoerbaarheid, de randvoorwaarden en de omgevingsvariabelen.

A) Auteurs: MAP Vugts, AD Rozema,

Titel: "Hoe en wanneer invoering van een 'rookvrij schoolterrein' leidt tot niet roken op het schoolterrein: een procesevaluatie,

Organisatie: Tranzo, Tilburg University

Dit document geeft samenvattingen, aanvullende data-analyses en referenties van wetenschappelijk onderzoeken over het proces van implementatie van rookvrije schoolterreinen in Nederland.

- B) De meeste gegevens zijn afkomstig uit een promotieonderzoek (A. Rozema et al., 2016, 2017; A. Rozema et al., 2019; A. D. Rozema et al., 2018). Daarin zijn half-gestructureerde interviews (n=99) afgenomen onder rokende en niet-rokende leerlingen, docenten, conciërges, ouders, buurtbewoners van representatieve VO scholen die nog geen rookvrij schoolterrein hadden ingevoerd, besloten hadden om een rookvrij schoolterrein in te voeren, of deze al ingevoerd hadden. De helft van de deelnemers bestond uit schoolleiders en de andere helft uit leerlingen, ouders en medewerkers. Bij 24 scholen zijn met vragenlijsten onder rokende personeelsleden, conciërges en buurtbewoners aanvullende (kwantitatieve) gegevens verzameld over verloop, uitvoering en ervaringen tijdens de implementatie van een rookvrij schoolterrein. Interventieprocessen zijn op grote schaal onderzocht in een landelijke monitor (over de periode 2012-2018 en gerapporteerd in 3 eerdere publicaties): een survey over de invoering van rookvrije schoolterreinen is uitgezet bij een grote en representatieve steekproef van schooldirecties van PO, VO en MBO scholen. In een vroeg stadium zijn materialen in samenwerking met kleine groepen eindgebruikers iteratief ontwikkeld (zie 'betrokkenheid doelgroep') tot schooldirecteuren en ouders tevreden waren over de inhoud. Sindsdien zijn materialen continu naar behoeften van gebruikers aangevuld (bv. instructies om gesprekken te voeren met rokers die weerstand hebben) en verbeterd. Onderzoeksgegevens bevatten ook meningen van uitvoerders over de externe ondersteuning (incl. materialen).
- C) Verloop en uitvoering: De meeste richtlijnen en activiteiten van de interventie worden opgevolgd door een meerderheid van de scholen die een rookvrij schoolterrein implementeren. Het maken van uitzonderingen voor personeel en gebrek aan acties voor draagvlak en communicatie naar leerlingen en ouders kwam daarbij echter regelmatig voor.
Bereik: Het aantal scholen dat een rookvrij schoolterrein invoert is landelijk aanzienlijk gegroeid sinds het begin met de interventie: in 2013 had 26% van de VO scholen een rookvrij

schoolterrein en in 2018 is dat 62%. Zowel de inzet als de groei van het bereik van de interventie waren lager in het PO en MBO. Onder de VO scholen die in het promotieonderzoek nader onderzocht zijn deden relatief wat minder scholen met meer dan 1500 leerlingen mee dan binnen de totale populatie.

Ervaringen van uitvoerders: Uitvoerders ervaren een rookvrij schoolterrein over het algemeen als uitvoerbaar. Verwachte problemen, zoals weerstand van rokende personeelsleden, blijken bij uitvoering vaak mee te vallen. Bij handhaving blijven het vaakst knelpunten ervaren worden: door omstandigheden zoals onoverzichtelijke plekken en risico's voor overlast in de buurt. Uitvoerders hebben neutrale tot positieve ervaringen met externe ondersteuning.

Bevorderende en belemmerende factoren: factoren voor implementatie (adoptie, invoering en borging) van een rookvrij schoolterrein hebben betrekking op de sociaal-politieke context, de school, betrokken individuen en richtlijnen. Deze factoren zijn uitgebreid beschreven in de procesevaluatie en samengevat onder het kopje 'oorzaken'.

Resultaten van het promotieonderzoek over implementatiefactoren zijn verwerkt in adviezen (factsheet) op de interventiewebsite en in kennisoverdracht aan Gsa's. Extra nadruk is hierbij komen te liggen op dat scholen in de adoptiefase genoeg tijd nemen voor (een stapsgewijze) aanpak en betrokkenheid van interne en externe stakeholders. In de invoeringsfase wordt opnieuw benadrukt geen uitzonderingen te maken. Voor borging wordt strikte handhaving en het blijven betrekken van personeel geadviseerd.

4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten – max 600 woorden

Wat is op basis van het beschikbare onderzoek bekend over de behaalde effecten met de interventie?

Beschrijf kort welke onderzoeken zijn gedaan en wat daarvan de uitkomsten waren. Stuur bij het indienen van het werkblad de volledige publicatie van iedere genoemde studie mee.

Beschrijf per onderzoek:

- a) De titel, auteurs, organisatie en jaar van uitgave
  - b) Het type onderzoek, de meetinstrumenten en de omvang van het onderzoek
  - c) Een samenvatting van de meest relevante uitkomsten met betrekking tot het bereik van de interventie, de gevonden effecten en - indien beschikbaar - de door de doelgroep ervaren effectiviteit en de mate waarin de veronderstelde werkzame elementen daadwerkelijk zijn uitgevoerd.
-
- a) Auteurs: MAP Vugts, AD Rozema, Titel: "Hoe en wanneer invoering van een 'rookvrij schoolterrein' leidt tot niet roken op het schoolterrein: een procesevaluatie, Organisatie: Tranzo, Tilburg University *Dit document geeft ook een compleet en kernachtig overzicht van relevante informatie uit 2 relevante onderzoeken over behaalde effecten.*
  - b) Aan de eerste relevante studie (het evaluatierapport verwijst naar 'studie 2') deden 24 interventiegroep scholen mee. Aan een tweede (quasi-experimentele) studie ('studie 4') deden 9 interventiegroep scholen en 10 controle groep scholen mee. In beide studies werden er binnen de interventiegroep (scholen met het plan om een rookvrij schoolterrein in te voeren) - voor de invoering en na de invoering - observaties gedaan van (1) rookgedrag op het schoolterrein en (2) diverse omstandigheden die daarop van invloed kunnen zijn. In studie 4 werd rookgedrag op schoolterreinen ook gemeten d.m.v. enkele vragenlijst items waarmee leerlingen van zowel scholen uit de interventie- als controlegroep aangaven hoe vaak zij anderen zagen roken op het schoolterrein. In beide steekproeven zijn verschillen in de tijd van deze metingen van rookgedrag

zijn met Fisher's exact tests en logistische regressie getoetst op statistische significantie. Dat wil zeggen: er is bepaald of er een (statistisch) significant verschil is in de proporties van scholen waar wel en geen rookgedrag werd geobserveerd tussen voor- en nametingen. De validiteit van observatieresultaten werd gecontroleerd door te kijken naar samenhang van uitkomsten met mogelijk storende invloeden (weer, seizoen en tijdstip). Uitkomsten van roken op het schoolterrein uit 'studie 4' zijn gevisualiseerd in figuren naar tijdseenheden (t0, t1, t2), studiegroepen (experimenteel, controle) en meetmethoden (observaties, leerlingenrapportages).

Ook bevat het uitkomstenhoofdstuk in de proces- en uitkomstenevaluatie meer informatie over neveneffecten en verschillen in uitkomsten in samenhang met verschillen in interventieactiviteiten en lokale omstandigheden.

- c) In 'studie 2' werd gevonden dat voor invoering er op 20 scholen wel door iemand gerookt werd tijdens de observaties en op 4 scholen niet. Na invoering werd er op 12 scholen niet gerookt en 8 scholen wel. Dit verschil in deze verhouding tussen voor- en nameting is statistisch significant (éénzijdige P voor de Fisher's exact test=0,004 bij n=20). Dat is ook het geval wanneer aangenomen wordt dat er bij nameting gerookt werd op alle scholen die de implementatie uitstelden (P=0,015 bij n=24). Daarmee werd de kans dat er gerookt wordt op het schoolterrein voor invoering 8x hoger geschat dan na invoering. In 'studie 4' werd bij voormeting op 9 van de 10 scholen gerookt, bij de nameting (na 6 maanden) werd op geen enkele school gerookt en bij de follow-up meting na 18 maanden werd er op 2 scholen gerookt. Wederom was het verschil over tijd statistisch significant (éénzijdige P = 0,001). Er waren geen indicaties dat resultaten beïnvloed werden door toevallige (weers)omstandigheden. Visualisatie van de proportie leerlingen die rapporteerden 'wel eens rookgedrag te zien op hun school' (studie 4) liet zien dat er voor leerlingen binnen scholen van de interventiegroep sprake is van een afnemende trend (90% naar 70%) van roken op het schoolterrein tussen voor en nameting (na 6 maanden) die daarna stabiliseert tot bij de meting na 18 maanden. Dit suggereert ook dat rookgedrag vermindert door invoering en daarna stabiliseert, maar ook dat het probleem op scholen nog niet absoluut opgelost is.

De resultaten suggereren dat invoeren van een rookvrij schoolterrein - en de mate waarin interventieactiviteiten worden uitgevoerd zoals bedoeld - leiden tot een veel grotere kans dat er op het schoolterrein niet meer gerookt wordt. Daarbij zijn er nauwelijks aanwijzingen dat ervaren belemmeringen, zoals fysieke kenmerken of de ligging (nabij tabaksverkooppunten) van het terrein, invloed hebben op het resultaat dat scholen bereiken. Daarentegen valt op scholen die acties ondernemen voor het vergroten van draagvlak en het adresseren van knelpunten vaker een verandering bereikten in rookgedrag op het terrein. Deze resultaten ondersteunen dat de (behoefte gestuurde) ontwikkeling van nieuwe materialen (zoals instructies voor gespreksvoering) leidt tot een toename van kwaliteit: nieuwe elementen blijken gericht te zijn op wat waarschijnlijk zeer relevante acties van uitvoerders voor een succesvolle implementatie zijn.

Let op: dit onderdeel (4.2) hoeft niet ingevuld te worden voor erkenning op de niveaus 'Goed beschreven' en 'Goed onderbouwd'.

4. Samenvatting Werkzame elementen

Wat zijn de werkzame elementen van deze interventie waardoor de gestelde doelen bij de doelgroep gerealiseerd worden? Geef een puntsgewijs overzicht van de belangrijkste werkzame elementen van de interventie. Denk daarbij aan inhoudelijke en praktische elementen.

Max 250 woorden

De onderdelen van het stappenplan die door scholen veelal uitgevoerd werden tijdens het onderzoek (meer dan 70% volgens de gehanteerde checklist) en een aannemelijke bijdrage leveren aan de een succesvolle invoering zijn:

- Het vastleggen van (doelen van) het rookbeleid (het oorspronkelijke en het nieuwe).
- Schoolleiders die verantwoordelijkheid nemen voor naleving van het verbod.
- Het zorgen dat iemand verantwoordelijkheid neemt voor coördinatie van invoeringsactiviteiten.
- Informatieborden gebruiken om betrokkenen in te lichten
- Voldoende interne communicatie, d.w.z. vooraf betrekken, informeren en organiseren van handhaving, met (rokende en niet rokende) personeelsleden

Andere acties werden niet door alle scholen uitgevoerd, maar waren wel gerelateerd aan verschillen in implementatiesucces tussen scholen. Dat waren:

- Draagvlak creëren onder rokende leerlingen
- Het informeren en communiceren met ouders

Weinig scholen betrokken personen die een belang hebben bij de directe omgeving van de school, zoals buurtbewoners of verantwoordelijke gemeenteambtenaren, voor invoering van het beleid. Werkzame elementen komen uitgebreid aan bod in de proces- en uitkomstenevaluatie.

Let op: dit onderdeel hoeft niet ingevuld te worden voor erkenning op niveau 'Goed beschreven'.

5. Aangehaalde literatuur

Maak een alfabetische lijst van alle in deze beschrijving aangehaalde literatuur en gebruik hiervoor de APA-normen (variant met kleine letters, zie aanwijzingen in de handleiding).

Overige referenties:

- Amendement tabakswet van Dik-Faber, 2016
- Dorselaer, S., Tuithof, M., Verdurmen, J., Spit, M., Laar, M., Monshouwer, K. (2015). Jeugd en riskant gedrag 2015 Kerngegevens uit het Peilstationsonderzoek Scholieren. Verkregen van: <https://www.trimbos.nl/docs/8e6ef71f-d74e-4696-a67b-98ef82fb2235.pdf>
- Dellas, V., Singh, A., Slot-Heijs, J. (2019). Op weg naar rookvrije schoolterreinen: Stand van zaken bij scholen voor primair onderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs. Mulier instituut, Utrecht.

Wetenschappelijke referenties:

- Ajzen, I. (1985). From intentions to actions: A theory of planned behavior. In *Action control* (pp. 11-39): Springer.
- Bast, L. S., Due, P., Bendtsen, P., Ringgard, L., Wohllebe, L., Damsgaard, M. T., . . . Andersen, A. (2015). High impact of implementation on school-based smoking prevention: the X: IT study—a cluster-randomized smoking prevention trial. *Implementation Science*, *11*(1), 125.
- Been, J. V., Nurmatov, U. B., Cox, B., Nawrot, T. S., Van Schayck, C. P., & Sheikh, A. (2014). Effect of smoke-free legislation on perinatal and child health: a systematic review and meta-analysis. *The Lancet*, *383*(9928), 1549-1560.
- Fallin, A., Roditis, M., & Glantz, S. A. (2015). Association of campus tobacco policies with secondhand smoke exposure, intention to smoke on campus, and attitudes about outdoor smoking restrictions. *American Journal of Public Health*, *105*(6), 1098-1100.
- Gingiss, P. M., Roberts-Gray, C., & Boerm, M. (2006). Bridge-It: A system for predicting implementation fidelity for school-based tobacco prevention programs. *Prevention Science*, *7*(2), 197.
- Gorini, G., Carreras, G., Bosi, S., Tamelli, M., Monti, C., Storani, S., . . . Faggiano, F. (2014). Effectiveness of a school-based multi-component smoking prevention intervention: The LdP cluster randomized controlled trial. *Preventive medicine*, *61*, 6-13.
- Kendler, K. S., Myers, J., Damaj, M. I., & Chen, X. (2013). Early smoking onset and risk for subsequent nicotine dependence: a monozygotic co-twin control study. *American journal of Psychiatry*, *170*(4), 408-413.
- Little, M. A., Pokhrel, P., Sussman, S., & Rohrbach, L. A. (2015). The process of adoption of evidence-based tobacco use prevention programs in California schools. *Prevention Science*, *16*(1), 80-89.
- Marks, M. A., Mathieu, J. E., & Zaccaro, S. J. (2001). A temporally based framework and taxonomy of team processes. *Academy of management review*, *26*(3), 356-376.
- Michie, S., Richardson, M., Johnston, M., Abraham, C., Francis, J., Hardeman, W., . . . Wood, C. E. (2013). The behavior change technique taxonomy (v1) of 93 hierarchically clustered techniques: building an international consensus for the reporting of behavior change interventions. *Annals of Behavioral Medicine*, *46*(1), 81-95.
- Moore, L., Roberts, C., & Tudor-Smith, C. (2001). School smoking policies and smoking prevalence among adolescents: multilevel analysis of cross-sectional data from Wales. *Tobacco control*, *10*(2), 117-123.
- Rozema, A., Hiemstra, M., Mathijssen, J., Jansen, M., & van Oers, H. (2018). Impact of an outdoor smoking ban at secondary schools on cigarettes, e-cigarettes and water pipe use among adolescents: An 18-month follow-up. *International journal of environmental research and public health*, *15*(2), 205.

- Rozema, A., Mathijssen, J., Jansen, M., & van Oers, J. (2016). Schools as smoke-free zones? Barriers and facilitators to the adoption of outdoor school ground smoking bans at secondary schools. *Tobacco induced diseases*, 14(1), 10.
- Rozema, A., Mathijssen, J., Jansen, M., & Van Oers, J. (2017). Sustainability of outdoor school ground smoking bans at secondary schools: a mixed-method study. *The European Journal of Public Health*, 28(1), 43-49.
- Rozema, A., Mathijssen, J., van Kesteren, J., van Oers, J., & Jansen, M. (2019). Results of outdoor smoking bans at secondary schools on adolescents smoking behaviour: a quasi-experimental study. *European journal of public health*.
- Rozema, A. D., Mathijssen, J. J., van Oers, H. A., & Jansen, M. W. (2018). Evaluation of the Process of Implementing an Outdoor School Ground Smoking Ban at Secondary Schools. *Journal of School Health*, 88(11), 859-867.
- Schreuders, M., Nuyts, P. A., van den Putte, B., & Kunst, A. E. (2017). Understanding the impact of school tobacco policies on adolescent smoking behaviour: A realist review. *Social Science & Medicine*, 183, 19-27.
- Scott, W. R. (2008). *Institutions and organizations: Ideas and interests*: Sage.
- Sussman, S., Levy, D., Lich, K. H., Cené, C. W., Kim, M. M., Rohrbach, L. A., & Chaloupka, F. J. (2013). Comparing effects of tobacco use prevention modalities: need for complex system models. *Tobacco induced diseases*, 11(1), 2.
- Wakefield, M. A., Chaloupka, F. J., Kaufman, N. J., Orleans, C. T., Barker, D. C., & Ruel, E. E. (2000). Effect of restrictions on smoking at home, at school, and in public places on teenage smoking: cross sectional study. *Bmj*, 321(7257), 333-337.
- Welte, J. W., Barnes, G. M., Tidwell, M.-C. O., & Hoffman, J. H. (2011). Tobacco use, heavy use, and dependence among adolescents and young adults in the United States. *Substance Use & Misuse*, 46(9), 1090-1098.
- Wolfenden, L., Carruthers, J., Wyse, R., & Yoong, S. (2014). Translation of tobacco control programs in schools: findings from a rapid review of systematic reviews of implementation and dissemination interventions. *Health Promotion Journal Australia*, 25(2), 136-138.

6. Praktijkvoorbeeld

Beschrijf, indien beschikbaar, in max. 600 woorden een praktijkvoorbeeld van de uitvoering van de interventie: hoe was de situatie voor, tijdens en na de interventie?

Dit praktijkvoorbeeld is gemaakt op basis van aantekeningen van een recent interview met een projectleider gezonde school en gaat over een voortgezet onderwijs (VO) school (VMBO) met ongeveer 1500 studenten en 150 medewerkers die in Januari 2018 startte met invoering van een rookvrij schoolterrein.

Situatie vooraf: Er werd nog gerookt op het schoolterrein

Tijdens uitvoering:

- Er werd een projectgroep gestart die bestond uit (rokende) leerlingen, teamleiders op de school en een projectleider Gezonde School. Het gericht selecteren en benaderen van personeelsleden en leerlingen droeg bij aan de bereidheid om deel te nemen aan de projectgroep. Daarbij is een persoon aangeduid als aanjager van het project.
- Er werd een doel gesteld om in september 2018 rookvrij te zijn.
- Er werd een planning gemaakt voor overlegmomenten van de projectgroep. Er hebben ongeveer 7 bijeenkomsten plaatsgevonden in de invoeringsperiode (januari – september 2018)
- Er werd samengewerkt met de lokale GGD
- Het stappenplan, de flyer, de infosheets, het beeldmateriaal en voorbeeldbeleid van www.rookvrijschoolterrein.nl werden gebruikt en als behulpzaam ervaren.
- Buurtbewoners werden in een later stadium betrokken.
- Alle betrokkenen bij invoering van een rookvrij schoolterrein werden met open gesprekken naar meningen gevraagd over nieuw rookbeleid en of men bereid is te stoppen met roken. Er is niet gekozen voor het gebruik van enquetes, zoals op de website te vinden zijn.
- Bij alle klassen zijn de mentoren verplicht gesteld om een uur aandacht te besteden aan een powerpoint en workshop (“waarom worden we rookvrij?”) voor de leerlingen
- Er is een nieuwsbrief verzonden naar ouders en naar de buurt (sept 2018 rookvrij). Hierin werd benadrukt dat de buurtbewoners contact op kunnen nemen met de school als zij overlast ervaren om samen naar een oplossing te kijken. Er is contact opgenomen met een wijkagent en de gemeente voor overleg over hoe er met problemen omgegaan zou kunnen worden.
- Bij invoering is gezorgd dat het verbod zichtbaar is met behulp van stoeptegels, het ophangen van een banner (met “September rookvrij”) in Maart, digitale handtekeningen bij e-mails waarin benoemd wordt dat de school rookvrij wordt, een pop-up bij het inloggen op de Wifi van de school (“let op, wij zijn een rookvrije school”).
- Worden er geen concessies aan richtlijnen gedaan door rokers een plek te geven (geen asbakken etc. want het nodigt rokers uit), maar wil het probleem ook niet zomaar bij rokers neerleggen.
- Aan rokers is gevraagd welke hulp zij kunnen gebruiken, maar daar is verder geen invulling aan gegeven: de school neemt een doorverwijzende rol.
- Er werden 4 rookstewards voor de handhaving aangesteld. Deze stewards:
  - o Dienen rokers op het terrein aan te spreken.
  - o Zijn onbekend met/bij de school. Dat betekent niet dat andere medewerkers rokers op het terrein er niet op wijzen dat het een rookvrije school is.
  - o Dragen badges (logo, rooksteward, naam) en dragen verder neutrale kleding.
  - o Zijn ook in de avonden aanwezig (ouderavonden, workshops, diploma uitreikingen, etc). Nog niet bij buitenschoolse activiteiten zoals excursies.
  - o Voor schoolfeesten wordt er wel altijd een brief verstuurd naar ouder en leerlingen met regels. Hierbij kunnen ze inhaken op de al bestaande regels omtrent alcoholgebruik.

- Hebben instructie gehad over hoe ze om moeten gaan met rokers op het terrein: afstand houden, zakelijk blijven: geen terugval of vriendelijker worden na verloop van tijd.
- Hebben een aantal vrijkaarten voor een voetbalwedstrijd gekregen op de rookvrije tribune als waardering (evenals een aantal mensen uit de projectgroep).

Situatie na invoering:

De rokers roken niet meer op het schoolterrein. Daarbij zijn er reacties van personeel die duiden op weerstand. In gesprekken werd ongenoegen geuit, zoals: “waarom moet dit?” “er staat niks in de wet.” “het is toch 2020”. “bekrompen”. Tot dusver zijn er geen incidenten bekend over de bejegening van de rookstewards. Leerlingen gaan om de hoek in de berm gaan staan roken. Daardoor moeten buurtbewoners door een rookgordijn heen als ze in de ochtend naar hun werk/school gaan. Er zijn wel eens woorden geweest tussen een leerling en een buurtbewoner. De wijkagent is om deze kwesties ingeschakeld. Er is al eens een buurtbewoner komen praten op school. Het is één keer geëscaleerd. Er resteren nog praktische vragen, zoals: zal men ouders informeren als leerlingen het verbod overtreden? De school houdt er rekening mee dat het ongeveer 2 tot 3 jaar zal duren voordat het weer helemaal rustig is omtrent het roken buiten het terrein.